

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Αβέρωφ-Τοσίτσας Ε., Αβέρωφ Τ., Αράπογλου Μ.,
Αρράς Μ., Βρέλλης Π., Γεωργάκης Γ., Γήτας Μ.,
Δέμος Α., Δερέκα Α., Εργολάβος Σ., Ζιωγάνας Β.,
Θεοδώρου Ι., Θεοδώρου Ν., Θεοχάρης Ι., Κανάτσης Τ.,
Καραβίδας Γ., Καραγιώργος Π., Κασαγιάννη-Ρίζου Α.,
Κατσαλίδας Ν., Καψυμένος Ε., Κολοβός Ε., Κόντης Σ.,
Κοσμοπούλου Α., Κουρμαντζή Ε., Κυριακίδης Π.,
Κωστόπουλος Μ., Λιάρου-Αργύρη Ε., Λίτος Α.,
Λυμπερόπουλος Γ., Μαρνέλη Π., Μασσαλάς Χ., Μέγα Β.,
Μότσιος Γ., Μούλιας Ν., Μπάδα Κ., Μπαλτά Γ.,
Μπουρατζή-Θώδα Α., Μπουσιμπούκης Α., Μυλωνάς Γ.,
Νιτσιάκος Β., Νούτσος Π., Ντίνος Γ., Παλιούρας Α.,
Παπαδοπούλου Δ., Παππάς Σ., Παρθενίου Γ.,
Περυσινάκης Ι., Πορτολομαίου-Λάζου Μ., Ράιος Δ.,
Ρόκου Β., Σαρδελής Κ., Σαρηγιάννης Α., Σιούλης Τ.,
Σκαλτσογιάννης Π., Σκαργιώτης Μ., Τέντας Ν.,
Τζιόβας Π., Τζουβάρα-Σούλη Χ., Τρίτος Μ., Τσέφος Κ.,
Τσίνας Π., Υφαντής Ν., Φωτιάδου Ε., Χατζάρα-Σακαρέλη Ο.,
Χρήστου Κ., Στεφάνου Τ.

Λ. Βρανούσης, Κίμων Τζάλλας, Φρίξος Τζιόβας

Agolli D, Anonymus, Barret H, Bergsdorf W, Blaga L,
Cambpell W, Haliti F, Horatius, Ильф И., Kadare I,
Keli V, Кольцов М, Лиходеев Л, Pillat I, Quasimodo S.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Δ. ΠΑΠΠΑΣ

**«ΙΕΡΑ ΣΥΜΦΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΕΣΤΩΤΩΝ ΤΩΝ ΠΕΝΤΕ ΚΥΚΛΩΝ»
Η ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΤΗΣ ΚΟΝΙΤΣΑΣ ΣΤΑ
ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ**

Στα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας, στην ευρύτερη περιοχή της Ηπείρου, αναπτύχθηκαν ποικίλες μορφές κοινοτικής οργάνωσης.

Το καθεστώς προνομίων, που απέσπασαν από τους Οθωμανούς διάφορες πόλεις, χωριά ή συστάδες χωριών, η εδαφική διαμόρφωση της περιοχής και οι ιστορικές της παραδόσεις, η παρουσία ισχυρών συντεχνιών σε διάφορες πόλεις και κωμοπόλεις, καθώς επίσης η ανάγκη προάσπισης κοινών συμφερόντων απέναντι στους κυρίαρχους Οθωμανούς, αλλά και στους συγκυρίαρχους, σε ορισμένες περιπτώσεις, Αλβανούς μπέηδες και αγάδες, που καταπίεζαν το ελληνικό στοιχείο, υπήρξαν τροφοδότες μιας αξιοπρόσεκτης άνθισης του κοινοτισμού στην Ήπειρο. Μάλιστα, σε ορισμένες περιοχές, με κοινά γεωγραφικά, κοινωνικά, οικονομικά και πολιτισμικά χαρακτηριστικά, όπως στο Ζαγόρι, στο Σούλι, στο Μέτσοβο, στα Βλαχοχώρια της Πίνδου, στην Κόνιτσα, δημιουργήθηκαν και διάφορα αυτοδιοικητικά σχήματα ομοσπονδιακού χαρακτήρα. Ένα από αυτά ήταν η «Ιερά συμφωνία των προεστώτων των πέντε κύκλων», που λειτούργησε στο βιλαέτι, αργότερα καζά Κόνιτσας.

Το βιλαέτι ή καζάς Κόνιτσας

Σύγχρονες ξένες και ελληνικές πηγές υποστηρίζουν, πως ήδη από τα 1417 η ευρύτερη περιοχή της Κόνιτσας βρισκόταν κάτω από την οθωμανική κυριαρχία.

Υποθέτουν, ακόμη, πως αρχικά αποτελούσε βιλαέτι, με επικεφαλής σ(ι)ουμπάση, χωρίς να είναι γνωστά τα ακριβή γεωγραφικά της όρια, καθώς επίσης, σε ποια ανώτερη διοικητική περιφέρεια ανήκε. Μάλιστα εξαιτίας της γειτνίασής της με τη Θεσσαλία, τη Μακεδονία και αλβανικές περιοχές, σε διάφορες χρονικές περιόδους, γνώρισε σημαντικές αλλαγές στα εδαφικά της όρια και στην ένταξή της στη διοικητική δομή της περιφερειακής διάρθρωσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Ο Μιχάλης Κοκκολάκης γράφει, πως οι περιοχές της Κόνιτσας και των Γρεβενών, εκείνη την αρχική περίοδο, «..σχημάτιζαν ακόμα ενιαία γεωγραφική περιφέρεια με αδιευκρίνιστο καθεστώς...», και προσθέτει, ότι στην περιφέρεια αυτή υπαγόταν και οι περιοχές της Κορυτσάς, της Πρεμετής και του Λεσκοβικιού.

Ο Γιάννης Λυμπερόπουλος παρατηρεί, πως η ενότητα των προαναφερομένων γειτονικών περιοχών «...δεν φαίνεται να ήταν οργανική...» και υποθέτει, ότι «...μάλλον η φύλαξη των διαβάσεων της Πίνδου ήταν το στοιχείο που ένωνε σε μια ενιαία μονάδα τις παραπάνω επαρχίες...». Επισημαίνει, επίσης, πως δεν είναι γνωστός ο τρόπος λειτουργίας της μονάδας αυτής.

Με την παράδοση της πόλης των Ιωαννίνων στους Οθωμανούς και τη δημιουργία του σαντζακιού Ιωαννίνων, η περιοχή της Κόνιτσας, γύρω στα 1490, προσαρτάται στο σαντζάκι Ιωαννίνων, όπως επίσης οι περιοχές Γρεβενών, Άρτας και Παραμυδιάς, (Αγιαντονιάτ, Αϊδονάτ(ου), Αγίου Δονάτου). Ας σημειωθεί, ότι το σαντζάκι Ιωαννίνων ανήκε στο μπεηλερμπεηλίκι, και μετά το 17 ο αιώνα εγιαλέτι Ρούμελης, ανώτατη βαθμίδα της περιφερειακής οθωμανικής διοίκησης.

Το 16 ο και 17 ο αιώνα το βιλαέτι Κόνιτσας παραμένει τμήμα του σαντζακιού Ιωαννίνων. Στην επικράτειά του υπαγόταν για μεγάλο χρονικό διάστημα, μέχρι το 17 ο αιώνα, και η Καραμουρατιά, που συναντάται στις οθωμανικές πηγές με τον όρο «ναχιγιές του Τζαΐμ», ενώ γεωγραφικά περιλάμβανε την κοιλάδα του ποταμού Αώου γύρω από το Λεσκοβίκι, πόλη της αλβανικής επαρχίας Κολωνίας σήμερα.

Στο μεταξύ, ήδη από το 17 ο αιώνα, στη διοικητική ορολογία, ο όρος «βιλαέτι» αντικαθίσταται με τον όρο «καζάς». Ο καζάς Κόνιτσας, μέ-

χρι την απελευθέρωση αποτελούσε τμήμα του σαντζακιού Ιωαννίνων, με εξαίρεση την περίοδο 1882-1888, οπότε ενσωματώθηκε στο σαντζάκι Λεσκοβικιού, περιοχή που παλιότερα ανήκε στη δικαιοδοσία του. Όπως μας ενημερώνει ο Μιχάλης Κοκολάκης στους παλαιότερους σαλναμέδες της Κωνσταντινούπολης «...ο καζάς της Κόνιτσας απαντάται συστηματικά με την τυποποιημένη ονομασία «Κόνιτσα με το ναχιγιέ του Λεσκοβικιού»...». Μετά το 1888 ο καζάς Κόνιτσας «επανήλθε» στο σαντζάκι Ιωαννίνων.

Να σημειωθεί, ακόμη, πως αν και οι επίσημες αρχές χρησιμοποιούσαν τον όρο «καζάς», για να υποδηλώσουν το χαρακτήρα της διοικητικής μονάδας της περιοχής της Κόνιτσας, οι κάτοικοι της περιοχής και οι εκπρόσωποί τους, σε επίσημα έγγραφά τους διατήρησαν τον όρο «βιλαέτι Κόνιτζης»

Ο καζάς Κόνιτσας, οφείλει την ονομασία του στην πόλη **Κόνιτσα**, κέντρο της ευρύτερης περιοχής και διοικητική έδρα της. Συναντάται ακόμη, ο τύπος **Κόνιτζα**, στο «Χρονικόν των Ιωαννίνων», στη δημώδη επιτομή του, ο τύπος **Κόντζα** σε κώδικα της μονής Μολυβδοσκεπάστου, καθώς επίσης και ο τύπος **Κώνιτζα**, για το τοπωνύμιο.

Για την προέλευση της λέξης έχουν διατυπωθεί πολλές εκδοχές:

Ο Γάλλος περιηγητής F.C.H.L Rouqueville χρησιμοποιεί, για το τοπωνύμιο, τους τύπους **Κόνιτσα**, **Γκόνιτσα** και **Κόγκνιτζα** και αναρωτιέται αν πρόκειται για την αρχαία πόλη Εκατομπηδόν, που μνημονεύει ο Πτολεμαίος. Θεωρεί πιθανή την υπόθεση αυτή, χωρίς να μπορεί να την επιβεβαιώσει, ενώ εκτιμά, πως στην **Κόνιτσα** αναγνώρισε την πόλη Γκλαμπινίτσα, πρωτεύουσα της νότιας Ιλλυρίας, την οποία αναφέρει η Άννη Κομνηνή στο έργο της «Αλεξιάς». Υποστηρίζει, ότι η **Κόνιτσα** «...οφείλει το όνομά της στους Σκυθοσλάβους, που συνηθίζουν να δίνουν στις πόλεις που βρίσκονται σε στενά ειδικές ονομασίες...», ενώ σε υποσημείωσή του γράφει: «...Κόνιτσα, στα σλαβικά σημαίνει μικρό άλογο. Νομίζει κανείς πως βλέπει εδώ έναν υπαινιγμό για τα βουνήσια άλογα που εκτρέφουν σ' αυτή την περιοχή...».

Ο Παναγιώτης Αραβαντινός, αφού αναφέρει, πως, κατ' άλλους, στην περιοχή προϋπήρχε αρχαία πόλη με την ονομασία Κνωσσός, εκτιμά, ότι

«...η λέξις Κόνιτζα παρήχθη εκ της Κνωσσού, Κνωσσός, Κονισσός, Κόνισσα και Κόνιτζα...», ενώ αλλού γράφει, ότι από το αρχαίο τοπωνύμιο Κνωσσός «...παρήχθη το Κόνισσα και κοινότερον Κόνιτσα...».

Ο Β. Δ. Ζώτος- Μολοσσός υπογραμμίζει, πως πλησίον του Τσιεπελόβου, πρωτεύουσας, στην εποχή του, του Ζαγοριού, «...κείνται τα ερείπια του Κνωσσού εξ ής η ονομασία Κνωσία, Κνόσιστα, Κόνιτσα...».

Κατά τον Κωνσταντίνο Δ. Στεργιόπουλο «...Την ερμηνεία όμως της ονομασίας ταύτης (σ.σ δηλαδή της Κόνιτσας) δίδει μόνον το φυτόν κόνιτζα...», για το οποίο μας ενημερώνει, πως «...καλείται εκ της οσμής αυτής βρωμίτσα και εκ της μορφής των φύλλων της αγριοθρούμπη και δενδρολίβανον...».

Ο Αναστάσιος Ευθυμίου, που υπογράφει το λήμμα «Κόνιτσα» στο Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν «ΗΛΙΟΥ» θεωρεί, ότι «...Η ονομασία της πόλης δεν φαίνεται να προήλθε από την αρχαία Κνωσσό ούτε από τον μυθικόν άρχοντα Κόνιν, όπως ισχυρίστηκαν μερικοί αναποδείκτως...», και υποστηρίζει πως «...Η λέξη Κόνιτσα είναι μάλλον σλαβική και σημαίνει τόπο που εκτρέφει άλογα...».

Ο Νικόλαος Χ. Ρεμπέλης παρατηρεί για το τοπωνύμιο, ότι «...Η λέξη είναι σλαβική, ΚΟΝΙ = άλογο. Ο κάμπος της Κόνιτσας δικαιολογούσε την ύπαρξη και διατροφή αλόγων...».

Ο Θωμάς Β. Ζιώγας μας πληροφορεί, πως στα βουλγάρικα konij = άλογο, ίππος, konjic = νέος ίππος, konjica = ιππικό και συμπεραίνει ότι Κόνιτσα = αλογότοπος. Αλλού, πάλι, σημειώνει, ότι «...Πιο επιτυχής και παραδεκτή θεωρείται η άποψη ότι η λέξη σημαίνει «αλογότοπος», ερμηνευόμενη από το σλαβικό ΚοNb (= ίππος)...».

Ο Σωτήρης Π. Τουφίδης επισημαίνει για την ονομασία της πόλης, ότι «...θεωρούν την προέλευση της λέξης σλαβική, «κόνι» στα σλαβικά = άλογο + κατάληξη τζα = Κόνιτζα, Κόνιτσα = αλογότοπος...».

Ο Στέφανος Μπέττης για την ετυμολόγηση του τοπωνύμιου Κόνιτσα σημειώνει: «...Στο όνομά της, χωρίς αμφιβολία σλαβικής προέλευσης διαβλέπω κατά τη ρίζα του τη λέξη kon, που σημαίνει άλογο μαζί δε με την υποκοριστική του κατάληξη θα μεταφραζόταν σε αλογάκι. Αν δε λάβουμε υπ' όψη μας τον προ της πόλης μικρό κάμπο- υπόθεση κάνω- πι-

στεύω, πως δεν μπορούμε να αποκλείσουμε απ' αυτό το όνομα της τα άλογα...».

Ο Γιάννης Λυμπερόπουλος υποστηρίζει, πως «...Το όνομα της Κόνιτσας, που σημαίνει σλαβικά αλογοπάζαρο ή ιππικό, είναι παμπάλαιο...» και πιθανολογεί, ότι είναι «...βυζαντινό και οφείλεται μάλλον στην επίσης μεσαιωνική εμποροπανήγυρη, που λάμβανε χώρα εκεί και στην οποία ανταλλάσσονται ζώα, κυρίως άλογα που ανατρέφονταν στο εσωτερικό της Αλβανίας, με κτηνοτροφικά προϊόντα που κατέβαζαν οι βλαχοποιημένες από τις βοσκές της Πίνδου, όταν το φθινόπωρο πορεύονταν με τα κοπάδια τους στα χειμαδιά...». Αλλού πάλι ο ίδιος σημειώνει, απλά, ότι «...η Κόνιτσα χρωστάει το όνομά της (Κόνιτσα) στο γεγονός, ότι ήταν το κέντρο αγοραπωλησίας αλόγων...», καθώς επίσης, πως «...το όνομα Κόνιτσα που θα πει αλογοπάζαρο, ήταν και το όνομα εμποροπανηγύρης...», η οποία γινόταν, «...μετά το πέρασμα των σλάβων αγροτοποιμένων στην περιοχή...», στο Παλιοχώρι, στο σημερινό Παζάρι της Κόνιτσας.

Σύμφωνα με τη Ρ. Κακάμπουρα-Τίλη «...Η Κόνιτσα πήρε το όνομά της από το Παζαρόπουλο (Κόνιτσα στα σλαβικά σημαίνει Αλογοπάζαρο), την ετήσια εμποροπανήγυρη, της οποίας βασικό εμπόρευμα ήταν τα άλογα που έρχονταν από την Αλβανία και ανταλλάσσονταν με τα γεωργοποιημένα των ορεινών πληθυσμών...».

Ο Δημήτρης Γ. Μπόγδος γράφει, ότι «...η Κόνιτσα είναι σλαβική λέξη και σημαίνει ιππικό...».

Ο Λάμπρος Μάλαμας ετυμολογεί ως εξής το τοπωνύμιο: «...Η Κόνιτσα: Σύνθετη λέξη που σημαίνει «αλογότοπος», ή τόπος αλόγων. Προήλθε από τη σλαβική γλώσσα όπου «Κόνι» είναι τ' όνομα του αλόγου. Και η «τσα» είναι καταληκτική συλλαβή τόπων και ονομάτων π.χ Σαντοβίτσα, Πετροβίτσα, Κεραμίτσα, Καρίτσα κ.λ.π...».

Ο Χαρητάκης Παπαϊωάννου τονίζει, πως «...Σύμφωνα με μία άποψη, η λέξη Κόνιτσα σημαίνει αλογοπάζαρο ή αλογότοπος και προέρχεται από τη σλαβική λέξη κόνι δηλαδή άλογο και την ενδεικτική του τόπου κατάληξη -τσα ή -τζα. Άλλοι πάλι υποστηρίζουν, ότι η ονομασία της πόλης σχετίζεται με κάποιον βασιλιά Κόνη...».

Ο Κώστας Ευ. Οικονόμου θεωρεί πιθανότερη εκδοχή το τοπωνύμιο

να προέρχεται από τη σλαβική λέξη **Konica**, που σχηματίζεται από το προσηγορικό **konb** «η αρχή» + την κατάληξη **-ica** και σημαίνει «η κορυφή», εκδοχή, που συνδέεται με τη γενικότερη γεωμορφολογία της περιοχής «...καθώς η Κόνιτσα χτισμένη στις πλαγιές των υψωμάτων του Σμόλικα εμφανίζεται ως «μικρό ύψωμα, τέλος, σύνορο» για όποιον έρχεται από τη φυσική δίοδο του κάμπου της Κόνιτσας και του Βοϊδομάτη...». Προσθέτει, επίσης, ότι είναι δυνατόν να προέρχεται από τον αμάρτυρο επιθετικό τύπο **Konjb** κι αυτό από το σλαβικό ουσιαστικό **konb** «το άλογο» + την επιθετική κατάληξη **-jb**, και την κατάληξη **-ica**.

Τα χωριά του καζά Κόνιτσας

Ο Αθανάσιος Ψαλίδας αναφέρει, την «Κόνιτζα, επισκοπή των Ιωαννίνων», καθώς επίσης, ότι «...η πόλις Κόνιτζα είναι μικρή περιέχουσα ως 800 σπίτια... Κατοικείται από Γραικούς χριστιανούς, Τούρκους. Τα χωριά της ολόγυρα κατοικούνται από Γραικούς Χριστιανούς και Αλβανούς...», ενώ στα μέσα του 19ου αιώνα, σύμφωνα με το «στατιστικό» πίνακα της Ηπείρου του Παναγιώτη Αραβαντινού, η «Διοίκησις Κονιτζής», η οποία ανήκε στο «Τμήμα Ιωαννίνων» αποτελούνταν από 60 κώμες και χωριά, με έδρα την Κόνιτζα. Ακόμη, καταγράφονται στην περιοχή, με βάση τα στοιχεία του πίνακα, 2.582 «χριστιανικοί οίκοι», 1.187 «τούρκικοι» όπως επίσης και 4.486 «στέφανα».

Πρόκειται για τους εξής οικισμούς: **Κόνιτζα** (Κόνιτσα), **Μάζιο** (Μάζιον), **Γορίτζα** (Καλλιθέα), **Κλειδωνιάηστα** (Κλειδωνιά), **Μπράζια** (Δίστρατον), **Πεκλάρι** (Πηγή), **Γρήσπανη** (Ελεύθερον), **Μελίσθανη** (Λαγκάδα), **Φετόκα** (Θεοτόκος), **Κεράσοβον** (Αγία Παρασκευή), **Βούρπιανη** (Βούρμπιανη), **Φούρκα**, **Πιλκάδες** (Πληκάτιον), **Τούρναβον** (Γοργοπόταμος), **Σέλτζι** (Οξιά), **Πρισόγιαννη** (του) (Πυρσόγιαννη), **Στράτζανη** (Πύργος), **Μόλιστα**, **Αρμάτοβον** (Άρματα), **Καστάνιανη** (Καστανέα), **Πάδαις** (Πάδες), **Βράνιστα** (Τράπεζα), **Ζέλιστα** (Εξοχή), **Παλιοσέλι** (Παλαιοσέλλιον), **Σταρίτζανη** (Πουρνιά), **Ισβόρι** (Αμάραντος), **Πλάβαλη** (Αγία Βαρβάρα), **Κάντζκον** (Δροσοπηγή), **Ζύρμα** (Πλαγιά), **Δέντζικον** (Αετομηλίτσα), **Λούτζικον** (Κεφαλοχώρι), **Κου-**

τζούφλοιανη (Ηλιόρραχη), Κροτίνιστα (Νικάνωρ), Καβάσιλα (Καβάσιλλα), Σανοβόν (Αετόπετρα), Μελισσόπετρα, Περοβίτζκα (Καλόβρυσση), Δερβένια («Δερβένι», αργότερα οικισμός της τέως κοινότητας «Μελισσόπετρα», ο οποίος σήμερα δεν υφίσταται), Συκκιά («Συκιά» εγκαταλειμένος οικισμός στην περιοχή της τέως κοινότητας «Βασιλικόν», αρχικά «Τσαραπλανά», της τέως επαρχίας Πωγωνίου), Ζλάταινα (Χρυσή) και Βίσεντζκον (Πευκόφυτον) -που μεταξύ 1876 - 1878 προσαρτήθηκαν στον καζά Καστοριάς και σήμερα παραμένουν στο νομό Καστοριάς- και η «αυτοδιοίκητος κώμη» Σαμαρίνα, η οποία προσαρτήθηκε, στα 1867, στον καζά Γρεβενών.

Στον πίνακα του Παναγιώτη Αραβαντινού συμπεριλαμβάνονται και οι οικισμοί: Μπότα, Αρμάρι, Αλποχώρι, Ραντόνι, Περάτι, Διακοβίκι, Βιδούκι, Μπούσι, Πεστιλιάπι, Τσέρτζικον, Σαραντάπορον, Πομπίτζικον, Μελισσίνι, Οσέτζκα, Κούκεσι, Γλύνα, Ραντάτι, Συριάννη. Πρόκειται για οικισμούς, που είτε διαλύθηκαν, είτε σήμερα ανήκουν στη γειτονική Αλβανία.

Επίσης, σε άλλο «στατιστικό» πίνακα για την Κωλωνία ή Κωλώνια, «...Χώρα της Μακεδονίας... καλουμένη άλλοτε Καυλωνία...» ο Παναγιώτης Αραβαντινός αναφέρει και τα χωριά Χωνιάδες (Χιονάδες) και Λεσκάτζι (Ασημοχώριον), τα οποία με τη δημιουργία, μετά την απελευθέρωση, του νομού Ιωαννίνων ανήκαν στην υποδιοίκηση, αργότερα επαρχία, Κόνιτσας.

Ας σημειωθεί, πως ο Κοσμάς Θεσπρωτός στη «χωραρχία Κολλόνια» εντάσσει το χωριό Δέντζικον (Αετομηλίτσα) και «...τα χωριά Πελεκάτι, Τούρναβος και Χιονάδες, χριστιανικά, τα οποία υπόκεινται κατά την πνευματικήν διοίκησιν εις τον Επίσκοπον Βελλάς και Κονίτζης...».

Όπως προειπώθηκε, σύμφωνα με οθωμανικές πηγές, στον καζά Κόνιτσας υπάγεται ο ναχιγιές Τζαΐμ, δηλαδή η Καραμουρατιά, από το 16ο αιώνα. Στα μέσα του 17ου αιώνα, όταν εμφανίζεται ο καζάς Πωγωνίου, διακόπτεται προσωρινά η υπαγωγή αυτή. Στα μέσα της τρίτης δεκαετίας του 19ου αιώνα, τα χωριά της Καραμουρατίας, όσα βρίσκονταν αριστερά της Βογιούσας, του Αώου δηλαδή, ενσωματώνονται στον καζά

Πωγωνίου και όσα βρίσκονταν δεξιά στον καζά Κόνιτσας.

Εκτός από την προσάρτηση των χωριών **Ζλάταινα** (Χρυσή) και **Βί-σεντζικον** ή **Βισάνσκο** (Πευκόφυτον) στον καζά Καστοριάς, και της κωμόπολης **Σαμαρίνα** στον καζά Γρεβενών, σημειώθηκαν και οι εξής άλλες αλλαγές, με βάση στοιχεία, που επεξεργάστηκε ο Μιχάλης Κοκολάκης:

- Το χρονικό διάστημα 1832-1846 τα χωριά **Πληκάτι** (Πληκάτιον), **Τούρναβο** (Γοργοπόταμος) και **Δέντζικο** (Αετομηλίτσα) ενσωματώθηκαν στον καζά Κόνιτσας αποσπώμενα από τον καζά Κολωνίας. Τα ακολουθούν, ανάμεσα στα 1846 και στα 1871, τα χωριά **Χιονάδες** και **Λεσκάτσι** (Ασημοχώριον). Τα πέντε χωριά αυτά του Γράμμου, στα 1890, προσαρτήθηκαν και πάλι στον καζά Κολωνίας, ενώ «επέστρεψαν» οριστικά στον καζά Κόνιτσας μεταξύ 1895-1900.

- Στα 1882, όταν δημιουργήθηκε το σαντζάκι Λεσκοβικιού, αποσπάστηκαν από τον καζά Κόνιτσας και ενσωματώθηκαν στον ομώνυμο κεντρικό καζά το χωριό **Συκιά** και τα χωριά βόρεια και δυτικά του Σαραντάπορου. Απ' αυτά η **Βούρμπιανη**, η **Πυρσόγιαννη** και η **Στράτσανη** (Πύργος), στα 1903, προσαρτήθηκαν ξανά στον καζά Κόνιτσας, μετά από κινητοποιήσεις των κατοίκων τους, που απέσπασαν ειδικό «ιραδέ» από την οθωμανική κυβέρνηση. Μετά την απελευθέρωση και τα άλλα ελληνικά χωριά του καζά Λεσκοβικιού προσαρτήθηκαν στην ελληνική επικράτεια στην υποδιοίκηση, αργότερα επαρχία, Κόνιτσας. Πρόκειται για τα χωριά **Πλάβαλη** (Αγία Βαρβάρα), **Ίσβορος** (Αμάραντος), **Μπελδούκι** (Πυξαριά), **Οστανίτσα** (Αηδονοχώριον), **Διπαλίτσα** (Μολυβδοσκέπαστος), καθώς επίσης, τα χωριά **Κορσάτσικον** (Προσήλιον), **Μπουτσικό** (Μπογοντσικόν, Πωγωνίσκος) και **Συκιά**, τα οποία σήμερα δεν υφίστανται.

Στα τέλη του 19 ου αιώνα, ο Ευάγγελος Π. Παγούνης σημειώνει, πως η «Υποδιοικήσεις Κόνιτσας» αποτελείται από 34 χωριά, χωρίς να τα αναφέρει όλα, στα οποία διαβιούσαν 17.000 κάτοικοι, με πρωτεύουσα την Κόνιτσα, έδρα αρχιερέα και υποδιοικητή. Αναφέρει, επίσης, ότι η «Διοικήσεις Λεσκοβικείου» περιλάμβανε τα χωριά **Διπαλίτσα** (Μολυβδοσκέπαστος) και **Πρισόγιαννη** (Πυρσόγιαννη), τα οποία αργότερα προσαρτήθηκαν στον καζά Κόνιτσας.

Στον πίνακα απογραφής πληθυσμού του βιλαετίου Ιωαννίνων, στα 1912, δημοσιευμένο στην εφημερίδα «**ΗΠΕΙΡΟΣ**», ο «**Καζάς Κόνιτσας**» απογράφεται με 19.370 κατοίκους από τους οποίους 18.224 είναι Έλληνες και 1146 Τούρκοι. Ανάλογη απογραφή της μητρόπολης Ιωαννίνων δίδει τον ίδιο αριθμό Τούρκων και 19.424 Έλληνες, συνολικά 20.570 κατοίκους.

Στην «προσωρινή απαρίθμηση των κατοίκων των νέων επαρχιών», στα 1913, η «**Υποδιοίκησις Κόνιτσας**» περιλαμβάνει 46 χωριά, μεταξύ των οποίων και τα χωριά **Ζαγάρι**, **Κορτάσκιον** (Κορσάτσικον, Προσήλιον), **Μπούτσικον** (Μπογατσικόν, Πωγωνίσκος) και **Συκιά**, στα οποία διαβιούσαν συνολικά 22.725 κάτοικοι.

Τέλος, τα στοιχεία της απογραφής του υπουργείου Εξωτερικών, στα 1913, καταμετρούν στον καζά 19.272 κάτοικους, από τους οποίους 17.532 λογίζονται ελληνόφωνοι, 430 βλαχόφωνοι, 1090 μουσουλμάνοι και 220 αδίγγανοι.

Η «**Ιερά συμφωνία των προεστώτων των πέντε κύκλων**».

Ελάχιστες και φτωχές είναι οι ειδήσεις και οι μαρτυρίες για την αυτοδιοίκηση στον καζά Κόνιτσας. Οι περισσότερες απ' αυτές αντλούνται από έγγραφα του αρχείου της οικογένειας Ιωάννη Κύρκα Σούρλα, που διέσωσε ο απόγονός τους Ευριπίδης Σούρλας.

Πρόκειται για έγγραφα της περιόδου των δεκαετιών 1830 και 1840. Η προσεκτική μελέτη τους μας δίνει μια γενική εικόνα της κατάστασης, που επικρατούσε στην περιοχή. Εξηγεί την ανάγκη, που οδήγησε τους κατοίκους της περιοχής να συνενώσουν τις δυνάμεις τους στην «**Ιερά συμφωνία των προεστώτων των πέντε κύκλων**» και μας πληροφορεί για στοιχεία της λειτουργίας και της δράσης του αυτοδιοικητικού αυτού σχήματος.

"Όπως φαίνεται από τα έγγραφα, τα οποία μας διασώζει ο Ευριπίδης Σούρλας, τα χωριά του καζά Κόνιτσας είχαν προεστώτες και βεκίληδες. Υπήρχαν, επίσης, γενικοί προεστοί βιλαετιού, βιλαέτ κοτζαμπάσηδες, πρωτοκριτές προεστοί, προεστός και βεκίλης βιλαετίου, βεκίλης βα-

ρουσιού, γενικοί προεστοί, χωρίς να μας είναι γνωστές ακριβώς οι αρμοδιότητές τους.

Επίσης, σε πληρεξούσια έγγραφα, τα οποία μας παραδίδει ο Γιάννης Λυμπερόπουλος, στα ύστερα χρόνια της οθωμανικής κυριαρχίας αναφέρονται ακόμη ο «προεστώς της κοινότητας **Κονίτσης**» και οι «πρόκριτοι, έφοροι και έφορο-επίτροποι της πόλεως ή κωμοπόλεως **Κονίτσης**».

Αλλά ας εξετάσουμε αναλυτικά τις πληροφορίες, που αντλούμε από τα έγγραφα αυτά.

Τον Ιούνιο στα 1927, στα Ιωάννινα, όπως διαπιστώνεται σε έγγραφο υπογεγραμμένο από το μητροπολίτη Βελλάς Ιωσήφ «...εσυντάχθησαν όλοι οι προεστώτες και οι βικιλάδες των χωρίων του βιλαετιού **Κονίτζης** και οι βιλαετκοτζαμπάσηδες Δημήτριος Λιάμπεης και Ιωάννης Σούρλας και ο βεκίλης του βιλαετιού **Κονίτζης** Χρίστος Στερτζέτης...». Στη σύναξη αυτή οι προεστοί και οι βεκίληδες των χωριών του βιλαετίου «...εθεώρησαν κάθε λογαριασμόν τους, όπου αναμεταξύ τους είχαν έως σήμερα και εξώφλησαν τόσον με τον βεκίλην τους..., όσον και με τους βιλαετκοτζαμπάσηδες...».

Τον Αύγουστο στα 1829 ο Λ(ι)ατίφ εφένδης, μουσελίμης Ιωαννίνων, σε «μπουγιουρντί» του, διορίζει «γενικούς προεστούς στο βιλαέτι της **Κονίτζης**» τους Δημήτριο Βουρμπιανίτη, Γιάννη Σούρλα και Χριστάκη Πρωτόππαπα, οι οποίοι «...θέλουν είναι εις χρέος με όμμα άγρυπνον εις κάθε αυθεντικήν δουλείαν, καθώς και εις την κυβέρνησιν του λαού...». Δεν γνωρίζουμε όμως τις αρμοδιότητες και τα καθήκοντα των τριών γενικών προεστών, ούτε τη μορφή, τη σύνδεση και τις αρμοδιότητες, που είχε η εντολοδόχος τους «κυβέρνησις του λαού».

Με άλλο «μπουγουρδί», τον Ιανουάριο στα 1830, ο Λ(ι)ατίφ εφένδης, κάνει γνωστό, πως «...από τα πολλά κακά και άτοπα οπού εγένονταν εις το βιλαέτι της **Κονίτζης**, και βλέποντας την φθοράν και χαλασμόν του...» οι προεστώτες της πόλης της **Κόνιτσας** και των χωριών της περιοχής «βαρουσιού και βιλαετιού» αποφάσισαν να εκλέξουν «...έναν προεστόν τίμιον, δίκαιον, και άξιον, οπού να παρασταθεί, να κυβερνήσει όλες τας υποθέσεις του βιλαετιού εν φόβω θεού και να εκτελεί και κάθε αφεντικήν προσταγήν κατά τον αρμόδιον καιρόν...». Εκλέχτηκε ο Ιωάννης

Σούρλας, ο οποίος δεν δέχτηκε την εκλογή του. Ωστόσο, τελικά, «στανικώς» διορίστηκε από το Λ(ι)ατίφ εφένδη, ως προεστός βιλαετιού.

Με το ίδιο «μπουγιουρδί του» διόρισε ως βεκίλη βιλαετιού το Χριστο-Γιώργη Σταρτζιότη. Το έγγραφο μας γνωστοποιεί και διάφορα καθήκοντά του, όπως οι προσπάθειες να συγκεντρωθούν τα «δουλευμένα δευτέρια» και η πληρωμή των οφειλετών του βιλαετιού, οι οποίοι, από το επόμενο διάστημα, κάθε έξι μήνες έπρεπε να λογοδοτούν για τα έργα τους και να εξοφλούνται έγκαιρα.

Έκφραζε, επίσης, με το έγγραφό του ο Λ(ι)ατίφ εφένδης την ευχή του, από το επόμενο διάστημα, να διορίζονται «...ως προεστός και βεκίλης με θέλησι όλων...».

Από άλλο έγγραφο, που υπογράφει, το Μάρτιο στα 1832, ο Μεχμέτ Ρεσίτ πασάς, μαθαίνουμε, πως «οι βασιλικοί ραγιάδες του βιλαετιού» βρήκαν «...με κοινήν τους γνώμην και ευχαρίστησιν εύλογον και έκλεξαν δια προεστόν όλου του βιλαετιού...» τον Ιωάννη Σούρλα, που όπως επισημαίνεται στο έγγραφο κατά γενική ομολογία των κατοίκων της περιοχής, ήταν «...τιμιότατος, φρόνιμος και ικανότατος εις το να επιτηρεί όλας τας τυχούσας αυθεντικάς και λοιπάς υποθέσεις του βιλαετιού...». Την εκλογή αυτή επικύρωσε με διορισμό του Ιωάννη Σούρλα, ως προεστού του βιλαετιού, ο Μεχμέτ Ρεσίτ πασάς.

Διαφαίνεται, λοιπόν, πως στον καζά Κόνιτσας υπήρχε ένα ομοσπονδιακό αυτοδιοικητικό σχήμα οργάνωσης των κοινοτήτων της περιοχής, που αναλάμβανε να διαχειρίζεται τα κοινά και να υπερασπίζεται τα συμφέροντα των πολιτών. Κυρίαρχο σώμα του ήταν η συνέλευση των προεστών και των βεκίληδων των χωριών του βιλαετιού, και του βαροσιού της Κόνιτσας, η οποία γινόταν στα Ιωάννινα. Η συνέλευση εξέλεγε γενικό προεστό του βιλαετιού και βεκίλη του βικαετιού, η εκλογή των οποίων επικυρωνόταν ή όχι από την οθωμανική διοίκηση. Το αυτοδιοικητικό αυτό σχήμα, κάτω από την πίεση των εξελίξεων στην περιοχή, έλαβε συγκεκριμένη μορφή τα επόμενα χρόνια.

Οι «προεστώτες των πέντε κύκλων»

Ηγετικό ρόλο σ' αυτή την ομόσπονδη οργάνωση των κοινοτήτων της Κόνιτσας διαδραμάτιζαν οι «προεστώτες των πέντε μεγαλύτερων χωριών της επαρχίας», οι οποίοι, σύμφωνα με τον Ευρυπίδη Σούρλα «...αντεπροσώπευαν την γνώμη και των 46 χωριών της Επαρχίας και ήταν εξουσιοδοτημένοι να αποφασίζουν και να λύουν όλες τις διαφορές και των 46 χωριών...», ενώ υπέγραφαν ως «προεστώτες των πέντε κύκλων του βιλαετίου Κονίτσης».

Άς δούμε, όμως, τις βασικές πολιτικές εξελίξεις στην περιοχή που συνέβαλαν, ώστε να δημιουργηθεί και να συγκροτηθεί η «Ιερά συμφωνία των προεστώτων των πέντε κύκλων», η ομόσπονδη οργάνωση των κοινοτήτων του καζά Κόνιτσας.

Τη χρονική εκείνη περίοδο, στις αρχές του 19ου αιώνα, τα χωριά της περιοχής ταλανίζονταν από τις αρπακτικές διαθέσεις, τους χαλασμούς και τις ερημώσεις, τις εχθρικές επιθέσεις και λαφυραγωγήσεις των Αλβανών αγάδων και μπέηδων της Κολώνιας ή Ερσέκας και της Καραμουρατιάς, οι οποίοι, ουσιαστικά, ήταν συγκυρίαρχοι, στην περιοχή, με τους Οθωμανούς καταληψίες.

Ακόμη και το οθωμανικό κράτος είχε ανησυχήσει η έκρυθμη κατάσταση στην περιοχή, ώστε, το Δεκέμβριο στα 1830, αναγκάστηκε να παρέμβει ο βεζίρης Μεχμέτ Ρεσίτ πασάς, ο «σαδ(τ)ραζάμης ελκιάχεν Ρούμελη βαλεσή τεπιδέν», δηλαδή ο διοικητής του εγιαλετίου της Ρούμελης, της ευρύτερης διοικητικής περιφέρειας στην οποία ανήκε ο καζάς Κόνιτσας.

Έτσι με «μπογιουρδί» του, προς «όλα τα χωριά της Κονίτζης», έστειλε «προσταγήν και είδησιν», σύμφωνα με την οποία «...τα αγαλήκια και σουμπασλήκια από το κάθε χωρίον να είναι εμποδισμένα και άκυρα...», ώστε να εκτονωθεί το άσχημο κλίμα στην περιοχή.

Προηγουμένως, τον Ιούλιο της ίδιας χρονιάς, ο Μεχμέτ Ρεσίτ πασάς, με επιστολή του, ενημέρωνε τους προεστώτες και τους άλλους «...ραγιάδες του βαρουσιού Κονίτσης και χωριών του αυτού Καζά...», για την επιθυμία και την απόφαση, της Υψηλής Πύλης και δικής του να ζήσουν

«...ήσυχιοι, ανεπηρέαστοι και ανενόχλητοι κατά το ραγιαδιλίκι, κατά τη θρησκεία και κατά το αλησβερήσι και κατά πάντα, εκτός δε από τα έκπαλαι συνήθη βασικά και αυθεντικά δικαιώματα τα οποία θέλει κληρώνεται ετησίως, αι μέχρι τούδε γεγόμεναι παντός είδους, εις το εξής θέλουν λείξει παντελώς...».

Η κατάσταση, ωστόσο, παρέμεινε δύσκολη. Τα ελληνικά χωριά ήταν ανάγκη επιτακτική να οργανώσουν την άμυνά τους. Προς τούτο έπρεπε να ενώσουν τις δυνάμεις τους, μάλιστα, κατά το δυνατόν με την ανοχή των οθωμανικών αρχών. Οι συχνές επιδρομές και λεηλασίες των Κολωνιατών και Καραμουρατατών, μπέηδων και αγάδων, «...εγένοντο αιτία, ώστε τα χωριά της επαρχίας να συμπτηχθούν εις μίαν οργάνωσιν αμύνης τη ανοχή των Τούρκων με ιδιόρρυθμον σύστημα διακυβερνήσεως και αυτοδιοικήσεως...».

Πρόκυψε, έτσι, ένας «καταστατικός χάρτης» που σύνταξαν οι «προεστώτες των πέντε κύκλων του βιλαετίου Κόνιτσης». Δεν ξεκαθαρίζεται, ωστόσο, τι ακριβώς ήταν οι «κύκλοι» και ποιοι ήταν, από τα διαθέσιμα έγγραφα, στα οποία, μεταξύ άλλων, οι προεστώτες αποκαλούν «πέντε σπήτια» τις περιοχές που εκπροσωπούσαν

Υπολογίζεται, από ορισμένους, ότι πρόκειται για τα πέντε μεγαλύτερα χωριά της Κόνιτσας, χωρίς να είναι καθαρό ποια ακριβώς, που αντιπροσώπευαν όλα τα χωριά της περιοχής, και οι εκπρόσωποί τους ήταν εξουσιοδοτημένοι να αποφασίζουν και να επιλύουν τις διαφορές, που υπήρχαν ανάμεσα στα χωριά. Ο Ευρυπίδης Σούρλας υποστηρίζει, πως προεστώτες των πέντε κύκλων «...ελέγοντο οι αντιπρόσωποι των χωρίων Πυρσόγιαννης, Βούρμπιανης, Στράτσιανης, Πάδες, Παληροσελίου...».

Ενδεχόμενα, κατ' άλλους, ως κύκλοι να εννοούνται οι ναχιγιέδες, που πιθανόν να υπήρχαν, τότε, στον καζά ή το βιλαέτι της Κόνιτσας, με έδρες τα προαναφερθέντα ή άλλα χωριά, άποψη μάλλον η πλέον πιθανή, αφού σε ελληνικές πηγές η διοικητική διαίρεση «κύκλος» αντιστοιχεί με τον οθωμανικό όρο «ναχιγιές».

Ο «καταστατικός χάρτης»

Ο «καταστατικός χάρτης» υπογράφηκε στα Ιωάννινα στις 9 Ιουνίου, στα 1834. Επρόκειτο, για ένα συμφωνητικό γράμμα, που υπέγραψαν οι: Ιωάννης Σούρλας για την Πυρσόγιαννη (Πυρσόγιαννη), Ζήσης Δούμαρης για το Παλιοσέλι (Παλαιοσέλλιον), Αδάμος Νάσιου για τους Πάδες, Νότης Πρωτόπαπα για τη Στράτζανη (Πύργος) και Νικόλαος Κώστα Γραμματικός για τη Βούρμπιανη, που μεταξύ άλλων, διαπίστωναν, πως «...έστερξαν πολλές καταχρήσεις, μεγάλα έξοδα και πολλοί χαλασμοί εις το βιλαέτι μας και επειδή δεν ήχαμε προλάβει να ήμεθα ενωμένοι και εν σώμα, δεν ημπόρεσε να γίνει καμμία απάντησις εις τα ειρημένα δεινά...». Το συμφωνητικό προσυπόγραφε στην αρχή του και ο Κώστας Γραμματικός (Κώστας Παπανικολάου ο Γραμματικός, Κώστας Γραμματικός Βουρμπιανίτης), ο οποίος είχε διατελέσει γραμματέας του Αλή πασά.

Οι υπογράφοντες τον «καταστατικόν χάρτη», μετά από «ευαγγελικόν όρκον» συναποδέχθησαν «την αδελφικήν ένωσιν», με βάση τις εξής πέντε συμφωνίες:

- Τα «πέντε σπήτια» ενώνονται με «...αδελφικήν ειλικρινή αγάπην παντοτινήν, ισότιμοι και ισοδύναμοι επιθυμώντας και προσπαθώντας το καλόν αμοιβαίως ο εις του άλλου, εις κάθε χρόνον και περίστασιν...».

- Να δέχονται «με ευπείδιαν και προθυμίαν» τις προσταγές του κράτους, ως «πιστοί ραγιαδες» «προς ησυχίαν και καλωσύνην της πατρίδος» χωρίς, ωστόσο, να ενεργεί κανείς μόνος του, αλλά αφού προηγουμένως συνενωθούν, συζητήσουν και συνενεργήσουν.

- Να μοιράζονται «τιμίως», οι πέντε, την αμοιβή των τριών χιλιάδων γροσίων για το «προεστιλίκι» και κάθε άλλο έννομο κέρδος, ώστε να μην υπάρξει καμία σύγχυση αναμεταξύ τους και να σώζεται «αιώνιος αυτή η ένωσις και αδελφότης» τους.

- Όποιος δεν τηρούσε τα συμφωνηθέντα «...να λογίζεται εις ημάς τους λοιπούς Ιούδας Ισκαριώτης και εχθρός ημών και της πατρίδος μας και ως τοιούτον κακόν άνθρωπον υποσχόμεθα οι λοιποί να τον αφίσωμεν μοναχόν...».

• Η «αδελφική ένωση» έγινε «...εξ όλης ψυχής και καρδίας και έχομεν να την φυλάξωμεν αιωνίως και ενεργώμεν απαραλλάκτως...».

Έξι χρόνια κατόπιν, στις 20 Μαΐου 1840, ενδεχόμενα στο πλαίσιο των πολιτειακών και διοικητικών μεταρρυθμίσεων, γνωστών ως τανζιμάτ, στα Ιωάννινα είκοσι επτά Κονιτσιώτες, πιθανόν όλοι τους εκπρόσωποι κοινοτήτων του καζά Κόνιτσας, υπόγραψαν έγγραφη συμφωνία, την οποία επιβεβαίωσε ο επίσκοπος Ιωαννίνων, Δωδώνης και Βελλάς.

Στην έγγραφη αυτή συμφωνία τους σημειώνεται, ότι βρέθηκαν όλοι οι υπογράφωντες σε ένα μέρος, και αφού συσκέφθηκαν «με τρόπον χριστιανικόν» διαπίστωσαν μεταξύ άλλων, ότι «υπέφερεν ο δυστυχής τόπος μας εκ της ασυνεπείας ημών και ελλείψεως αδελφικής σύμπνοιας και εκ των φιλοδοξιών εκάστου ενός...». Έτσι αποφάσισαν, «κοινή γνώμη και χριστιανική διαθέση», να αποκτήσουν «διοίκησιν δικαίαν και χριστιανικήν», η οποία θα εξασφάλιζε «άδολον ευρυθμείαν» στα κοινά. Υποσχέθηκαν, μάλιστα, στον «Ύψιστον Θεόν», να διατηρήσουν και να υπερασπίσουν μεταξύ τους μία «ιεράν φιλίαν» σε όλα, όσα απαιτούσε η κοινή, χριστιανική τους θρησκεία.

Φαίνεται, ωστόσο, από άλλα κατοπινά συμφωνητικά έγγραφα, που υπέγραψαν οι «προεστώτες των πέντε κύκλων», πως το Βαρόσι, δηλαδή η κοινότητα της πόλης της Κόνιτσας, δεν επιθυμούσε «Το Βιλαέτι να ενωθεί», και «δυστροπούσε δια την ένωσιν». Οι «προεστώτες των πέντε κύκλων» προσπαθούσαν για την ομοσπονδιακή συνένωση των κοινοτήτων της υπόλοιπης περιοχής. Μάλιστα ήταν αποφασισμένοι να δεχθούν να συμμετέχουν και «τινα τσιφλίκια Καραμουρατάτικα» στην ένωση αυτή, οπότε «...και το Βαρόσι ας μείνει μόνον του...».

Ενδιαφέρον έχει, επίσης, η είδηση ότι τρία χρόνια μετά τη μάζωξη των είκοσιοκτώ εκπροσώπων των κοινοτήτων της Κόνιτσας στα Ιωάννινα, οι Ιωάννης Σούρλας από την Πυρσόγιαννη, ο Νικόλαος Κώστα Γραμματικός από τη Βούρμπιανη και ο Εμίνης Σαρανταπόρης, άγνωστης καταγωγής, όπως επίσης είναι άγνωστο το τι ακριβώς εκπροσωπούσαν οι τρεις τους και ο καθένας τους, σε συμφωνητικό έγγραφό τους, στις 11 Μαΐου 1843, που υπογράφηκε στην Κόνιτσα, δήλωναν, ότι «...εσυμφωνήσαμεν και εγίναμεν μία ψυχή και τρία σώματα δηλαδή αδελφοποιηθήκα-

μεν...», με βάση τα εξής:

- Με «κοινήν γνώμην» να επιλύουν όλες «τας υποθέσεις του βιλαετιού», όπως οι λογαριασμοί των βεκιλάδων, οι διορισμοί των προεστώτων, καθώς επίσης κάθε «...άλλο πράγμα κοινόν του βιλαετίου ήθελεν παρουσιασθεί...».

- Να διορίζουν τους κατάλληλους ως προεστούς, αλλά μόνον για έξι μήνες. Αν αυτοί αποδεικνυόταν ικανοί, θα παρέμειναν για άλλους έξι μήνες, αλλιώς θα έβρισκαν άλλους κατάλληλους για να τους αντικαταστήσουν.

- Να αλληλοϋποστηρίζονται «έως το κιαμέτι», δηλαδή τη «συντέλεια του αιώνος» επεξηγεί ο Ευρυπίδης Σούρλας, όταν ο βαλής ή ο μουσελίμης ή οποιοσδήποτε άλλος κατατρέξει τους τρεις τους ή τον καθένα ξεχωριστά.

Κάτι παραπάνω από ένα μήνα αργότερα, στις 27 Ιουνίου 1843, στην Κόνιτσα ξανά, υπογράφουν τώρα πλέον «οι προεστώτες των πέντε κύκλων», νέο συμφωνητικό έγγραφο και δηλώνουν αποφασισμένοι να πορευθούν από κοινού, «...ως θεάρεστον και συμφέρον όλης της κοινότητας και τους εαυτούς μας...».

Έτσι έριξαν λήθη στις φιλονικίες τους, «ξελαγάρισαν» και «ξεπάστρεψαν» τους παλιούς λογαριασμούς αναμεταξύ τους, άφησαν κατά μέρος «τας λογοτριβάς και ψυχρότητας» και αποφάσισαν να γίνουν «εν σώμα και μία ψυχή», να πορευθούν στο εξής με «μίαν γνώμη όλοι ομού», με μία «Ιερά συμφωνία», στην οποία θα δεχόταν και «...όποιον προεστόν ήθελεν έχει το Βαρόσι αν είναι σύμφωνος με ημάς...»

Οι «προεστώτες των πέντε κύκλων», όπως συνομολογούσαν, προσπαθούσαν με «αδελφικήν ομόνοιαν», «συσμιγμένην αρμονία», «αδελφικήν γνησιότητα», να τηρήσουν «ακλώνητα», και «αμώμητα» τα όσα, κατά καιρούς, στις μαζώξεις τους συναποφάσιζαν. Σε περίπτωση, που κάποιος δυστροπούσε, προσπαθούσαν να το νουθετήσουν, ώστε να αλλάξει γνώμη. Όταν επέμενε στη δυστροπία του, οι υπόλοιποι τότε τον απόβαλαν, τον αποστρεφόταν, δεν «ήθελαν να τον ηξεύρουν».

Επίσης, όταν τους πέντε τους κατέτρεχε η οθωμανική διοίκηση, ξεχωριστά τον καθένα ή όλους, αλληλοϋποστηρίζονταν και αλληλοβοη-

θιόνταν, ενώ αν κάποιος ήταν «άπιστος στη συντροφιά», τότε θα έβγαινε η φήμη στον κόσμο, ώστε «...αυτουνού του απίστου να μη δώση κανένας καλημέρα για να γένη ρεζίλι...».

Καθώς φαίνεται από το συμφωνητικό έγγραφο, που συνυπόγραψαν «οι προεστώτες των πέντε κύκλων» στις 27 Ιουνίου 1843, στην Κόνιτσα στην προεστία της ομοσπονδίας εναλλάσσονταν ανά εξάμηνο δύο προεστοί, ώστε να «έρχεται γύρα εις όλους», ενώ κάθε φορά οι δύο προεστώτες κρατούσαν για λογαριασμό τους το μισό του μισθού και τον άλλο μισό τον παρέδιδαν «εις τους άλλους συντρόφους δια τα έξοδά των». Στη σειρά της προεστίας δεχόταν «...να εμπεριέχεται και ο προεστός του Βαρουσιού...», αν συμφωνούσε μαζί τους.

Οι δύο διορισμένοι, κάθε φορά προεστώτες, και σε κάθε υπόθεση έπρεπε «...να πορεύωνται με την γνώμην όλης της συντροφιάς...», ενώ οι υπόλοιποι είχαν χρέος να τους «αγκαλιάσουν» και να τους «συμβοηθούν» για κάθε υπόθεση του βιλαετίου «με όλας τας δυνάμεις» και «εξ όλης της ψυχής και καρδιάς» προς όφελος της κοινότητάς τους.

Αν και καθυστερημένα, σε σχέση με άλλες περιοχές της Ηπείρου, εμφανίστηκε ως αυτοδιοικητικός δεσμός και στην περιοχή της Κόνιτσας η συνένωση των κοινοτήτων σε ομόσπονδη βάση. Ίσως η καθυστέρηση αυτή να οφείλεται στις έντονες αντιθέσεις μεταξύ κατοίκων της περιοχής, που είναι έκδηλη στα έγγραφα, που προαναφέρονται. Άλλωστε και ο Αθανάσιος Ψαλίδας σημείωνε χαρακτηριστικά: «...Η ατεχνία δε κοινώς και εις τούτων την Επαρχίαν κυριεύει, και ακολούθως η αμάθεια και επομένως η διχόνοια, με όλα τα κακά οπού συνεφέλκει μαζί της...». Με βάση τις ατελείς, αλλά ενδεικτικές, πληροφορίες, που έχουν συγκεντρωθεί από τους μελετητές και ερευνητές, συνάγεται αβίαστα το συμπέρασμα, ότι η «Ιερά συμφωνία των προεστώτων των πέντε κύκλων» έπαιξε θετικό ρόλο, γενικά, στη συσπείρωση του ελληνικού στοιχείου, στην οργάνωση της αντίστασής του απέναντι στους Αλβανούς επιδρομείς και τους Οθωμανούς καταπιεστές, στην επίλυση των ενδοκοινοτικών προβλημάτων και ζητημάτων των πολιτών.

Μάλιστα ο Ευρυπίδης Σούρλας πιστεύει, πως το αυτοδιοικητικό σύστημα των κοινοτήτων της Κόνιτσας «...απετέλει την πλέον πρωτότυπον

οργάνωσιν αυτονόμου τρόπον τινά Διοικήσεως των 46 χωριών της επαρχίας Κονίτσας...» και παραπέρα «...το πιο καλύτερα μελετημένο σύστημα Αυτοδιοικήσεως στην Ήπειρο επί Τουρκοκρατίας εν συγκρίσει με κάτι παρόμοια...».

Θετική εκτιμά τη δημιουργία και τη δράση της ομόσπονδης οργάνωσης των κοινοτήτων του καζά Κόνιτσας και ο Δημήτριος Ράπτης, ο οποίος χαρακτηριστικά σημειώνει: «...Η συσπείρωση έστω και αργά, εδημιούργησε δυνάμεις, που της επέτρεψαν να ανταποκριθεί στις δυσκολίες και να απαλλαγεί, ιδιαίτερα, από τα αγαλίκια και τα σουμπασλήκια. Η ισχυρή τοπική εξουσία στο βαθμό που της επέτρεψαν οι συγκυρίες, υποστήριξε τα δίκαια αιτήματα των ραγιάδων. Ο γενικός προεστός εκπροσώπωσε το χριστιανικό στοιχείο της περιοχής στην τουρκική κυβέρνηση. Σε συνεργασία με την αδελφότητα των προεστών των πέντε κύκλων διαμόρφωναν την εξωτερική πολιτική της επαρχίας, για να αποκρούσουν τους Αλβανούς Μπέηδες και τους Τούρκους...».

Βέβαια, όπως παρατηρεί ο Ιωάννης Ν. Νικολαΐδης, ο αυτοδιοικητικός αυτός σχηματισμός ήταν κατά κάποιο τρόπο δομημένος και λειτουργούσε με «αριστοκρατικό σύστημα», αφού «...δεν είναι η κοινή συνέλευση των αντιπροσώπων όλων των χωριών, που βουλεύεται, αποφασίζει και νομοθετεί. Οι προεστώτες πέντε μόνο κοινοτήτων, που ονομάζονταν και προεστώτες των πέντε κύκλων, αντιπροσωπεύουν τη γνώμη ολόκληρης της επαρχίας εξουσιοδοτημένοι να αποφασίζουν και να επιλύουν όλες τις διαφορές...».

Αλλά και ο Γιάννης Λυμπερόπουλος, ιδιαίτερα για τις διαδικασίες εκλογής των αιρετών αρχόντων, τον ύστερο αιώνα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στην περιοχή της Κόνιτσας, σημειώνει: «...Στη δική μας επαρχία, όλα τα χρόνια του δέκατου ένατου αιώνα κυριαρχούσε μια αριστοκρατική αντίληψη στα θέματα των εκλογών. Κι' αυτές γίνονταν μέσα σ' ένα μικρό κύκλο των θεωρουμένων εύπορων κατοίκων...».

ΓΛΩΣΣΑΡΙ

- αγάς, aga: «άρχοντας, κύριος», επικεφαλής υπηρετικού προσωπικού σε αρχοντικό σπίτι, κατώτερος Οθωμανός τιτλούχος στη διοίκηση.
- αγαλίκι, αγαλήκι, agalik: περιφερειακή διοικητική μονάδα επικράτεια αγά, φόρος που πλήρωναν οι ραγιάδες στον αγά για την προστασία τους από ληστές, κλέφτες κ.ά, η αμοιβή του αγά για το καθεστώς προστασίας του.
- αζάς, aza, δικαστικός, μέλος συμβουλίου, σύμβουλος, δημογέροντας.
- βαλής, vali: διοικητής βιλαετιού, γενικός διοικητής, νομάρχης.
- βαρόσι, βαρούσι, βαρός, vagoş: προάστιο, τα τμήματα της πόλης, που αναπτύσσονταν έξω από το κάστρο της και συνήθως κατοικούνταν από χριστιανούς εμπόρους και τεχνίτες, τους βαροσλήδες.
- βεζίρης, vezîr: υπουργός του σουλτάνου, μέλος του αυτοκρατορικού συμβουλίου
- βεκίλης, vekil: προεστός, αντιπρόσωπος, πληρεξούσιος, επίτροπος
- βιλαέτι(ον), βιλα(γ)έτ, vilayet: περιφερειακή διοικητική διαίρεση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η ανώτατη που πρόβλεπε ο «νόμος των βιλαετίων», ο οποίος εξαγγέλθηκε στα 1864, και εφαρμόστηκε σταδιακά, με επικεφαλής βαλή, «γενική διοίκησης», «νομός», «νομαρχία», «τοπαρχία», με τα σημερινά δεδομένα της χώρας μας αντιστοιχεί με την περιφέρεια.
- εγιαλέτ(ι)(ον), αγιαλίτ(ι), eyâlet: γενικά επαρχία, ηγεμονία, βαθμίδα της περιφερειακής διοικητικής διαίρεσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ειδικά μετά τα τέλη του 16 ου αιώνα αντικατέστησε το μπεηλερμπεηλίκι (beyberbeylik), ανώτατη, τότε, διοικητική μονάδα, ενώ όταν εφαρμόστηκε ο «νόμος των βιλαετίων» αντικαταστάθηκε από το βιλαέτι.
- ιραδέ: διαταγή, διάταγμα.
- καζάς, kaza: διοικητική μονάδα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας,

αντίστοιχη με τα σημερινά δεδομένα της χώρας μας, ως γεωγραφικό μέγεθος, με την επαρχία, αποδιδόμενη ως όρος στα ελληνικά με τους τύπους «χωραρχία», «διοικήσεις», υποδιοικήσεις, «επαρχία», «δήμος», ενώ χρησιμοποιούνται και οι όροι «καϊμακαμλίκ(ι)», «καϊμμακαμλήκ», «καϊμακαμλίκειον» (kaymakamlık) για να υποδηλωθεί η διοικητική επικράτεια του καϊμ(μ)ακάμ(η) (kaymakam), που στα ελληνικά αποδίδεται με τους όρους «υποδιοικητής», «έπαρχος», «τοποτηρητής».

- κοτσ(ζ)αμπάσης, kocabaşı: προεστός, δημογέροντας, προύχοντας.
- μουδέρ(η)ς, μουντήρης, μουδ(ντ)ούρης, müdür: διευθυντής, επικεφαλής ναχιγιέ, έπαρχος, υποδιοικητής.
- μουσελίμης, μουσελήμης, μουτεσελίμης: διοικητής βιλαετιού πριν εφαρμοστεί ο «νόμος των βιλαετίων», έπαρχος, υποδιοικητής.
- μουχτάρης, muhtar: αιρετός, εκλεγμένος πρόεδρος κοινότητας. Σε μεγάλες κοινότητες υπήρχε ο mouhtar evel πρώτος πρόεδρος και ο muhtar sani, δεύτερος πρόεδρος, αντιπρόεδρος.
- μπεηλέρμπεης, μπεγλέρμπεης, beylerbey: «μπέης των μπέηδων», «ηγεμών των ηγεμόνων», ανώτατος τιτλούχος της οθωμανικής περιφερειακής διοίκησης.
- μπεηλερμπεηλήκι, beylerbeylik: το αξίωμα του μπεηλέρμπεη, ανώτατη περιφερειακή διοικητική μονάδα, ως τα τέλη του 16 ου αιώνα, στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.
- μπεηλίκι, beylik: περιφερειακή μονάδα ή ηγεμονία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, επικράτεια του μπέη.
- μπέης, beg ή bey: «αφέντης», επικεφαλής περιφερειακής μονάδας, ηγεμόνας αυτόνομης επικράτειας.
- μπουγ(ι)ουρντί, μπουγ(ι)ουρδί, μπογιουρδί, μπουγιουρδή, μπουγιουρδίον, μπουγιουρτί, μπουγιουρλδί, μουγιουρλδού, μπουγιουρντλί, μπουγιουρλντί, buyurdi: έγγραφη διαταγή.
- ναχιγιές, ναχη(ι)γές, ναχα(γ)ές, ναχ(ι)ές, nahiyе: κατώτερη διοικητική μονάδα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αποδιδόμενη στα ελληνικά με τους όρους «περιοχή», «επαρχία», «τμήμα», «δήμος», «προσαύξημα», ενώ χρησιμοποιούνται και οι όροι «μουδερλίκ(ι)», και «μουδερλίκειον», για να υποδηλωθεί η επικράτεια του μουδέρη, διοικητή του να-

χιγιέ.

- ραγιάς, raiyyet: «κοπάδι», ο φορολογούμενος υπήκοος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

- Ρούμελη βαλεσής, Rum-eli valisi: στρατάρχης, επικεφαλής της Ρούμελης, δηλαδή της Ευρωπαϊκής Τουρκίας, διοικητής του εγιαλιετιού της Ρούμελης.

- σαλναμέ: ημερολόγιο.

- σαντζάκι(ον), σαντζάκ, sansak (ή λιβάς): «σημαία, φλάμπουρο», βασική περιφερειακή διοικητική μονάδα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, με επικεφαλής το σαντζάκμπεη (sansak beyi), αρχικά τμήμα του μπεηλερμπεηλικιού, κατόπιν του εγιαλιετιού και ύστερα του βιλαετιού, στα ελληνικά «τοπαρχία», «τμήμα», «διοικήσεις», «νομός», ενώ μετά το τανζιμάτ αναφέρεται και ως «μουτεσαριφλίκ(ι)», «μουτεσαριφλίκειον» ή «μουτασαρρηφλήκ», για να αποδοθεί η συγκεκριμένη βαθμίδα διοίκησης, που είχε επικεφαλής της το μουτεσαρίφ(η), μουτεσαρρίφ, μουτασαρρήφ, το διοικητή.

- σ(ι)ούμπασης, subaşı: «στρατηγός», ιδιοκτήτης ζιαμετιού (ζιαμέτι, zeamet: φέουδο με ετήσιο εισόδημα είκοσι μέχρι εκατό χιλιάδες άσπρα, η οποία ήταν βασική λογιστική μονάδα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία), διοικητής στρατιωτικού τμήματος σπαχήδων (σπαχής, sipâhî «ιππέας, στρατιώτης», κάτοχος τιμαρίου -timar «πρόνοια, φροντίδα»- φέουδου με ετήσιο εισόδημα μέχρι είκοσι χιλιάδες άσπρα, το οποίον παραχωρούνταν έναντι στρατιωτικής υπηρεσίας), υπεύθυνος για την τήρηση της τάξης στην περιοχή. Ο Ι. Λαμπρίδης υποστηρίζει, ότι το όνομα σούμπασης «...είναι Τουρκικόν και σύνθετον εκ της λέξεως σου, ύδωρ δηλούσης και Μπας κεφαλήν σημαινούσης. Σημαίνει δε τον κύριον ύδατος τόπου τινός, και μεταφορικώς τον επιστάτην γεωργίου...». Μας πληροφορεί, επίσης, πως σιουμπασιάδας «...ο Αλής συνίστα και εις διαφόρους μητροκωμίας προς επιτήρησιν των χριστιανών και εις είσπραξιν φόρων αυτών...». Αλλού πάλι παρενθετικά εξηγεί τη λέξη απλά «τοκιστής Αλβανός», χωρίς άλλες διευκρινίσεις. Η λέξη ερμηνεύεται, ακόμη, από άλλους ως: υδρονομέας, νεροκράτης, υπεύθυνος για τη διανομή των νερών, επιστάτης κτημάτων του χωριού, υποδιοικητής αστυνομίας, εκμισθωτής φόρων, προϊ-

στάμενος μουχτάρηδων και κεχαγιέδων (κεχαγιάς, kethüda ή kâhya: «οικονόμος, επιστάτης, αντιπρόσωπος», βοηθός περιφερειακού τιτλούχου, αντιπρόσωπος του μαχαλά μιας πόλης, βαθμοφόρος συντεχνίας εκπρόσωπός της στην τοπική εξουσία), τοκιστής, που δάνειζε με τόκο υποχρεωτικά 40%.

- σ(ι)ουμπασιλίκι, σ(ι)ουμπασηλίκι, subašilik: διοικητικό τμήμα του σαντζακιού, επικράτεια του σ(ι)ούμπαση, τα δικαιώματα του σ(ι)ούμπαση, από το καθεστώς προστασίας του υπέρ των Ελλήνων ραγιαδών, ενάντια στους κλέφτες και τους ληστές επιδρομείς.

- τανζιμάτ, tanzimat: μεταρρύθμιση, τακτοποίηση, περίοδος μεταρρυθμίσεων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Συλλογικές εκδόσεις

Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια «ΠΥΡΣΟΣ» Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν "ΗΛΙΟΥ" Η Επαρχία Κόνιτσας στο χώρο και το χρόνο. Κόνιτσα 2000. Αλεξάκης Π. Ελ. Οικιστική και σημειολογία στο χώρο της Ηπείρου. Συγκριτική προσέγγιση. Ράπτης Ελ. Δημ. Διοικητικοί δεσμοί επί Τουρκοκρατίας στην Επαρχία Κόνιτσας. Κάντσικο - Δροσοπηγή. (Συγγραφή για ένα μαστοροχώρι της Ηπείρου), Αθήνα 1993. Ζιώγας Β. Θωμ. Εξήγηση της λέξης Κάντσικο. Ζιώγας Β. Θωμ. Κάντσικου τοπωνυμικό. Ζιώγας Β. Θωμ. Εξήγηση της λέξης Ζέρμα, Λούψικο, Μπλήζιανη, Κεράσοβο, Φούρκα.

Ατομικές εκδόσεις

Αραβαντινός Παν. Χρονογραφία της Ηπείρου, Αθήνα 1856. Αραβαντινός Παν. Περιγραφή της Ηπείρου, Ιωάννινα 1984. Βρανούσης Ι. Λεαν. Το Χρονικόν των Ιωαννίνων κατ' ανέκδοτον δημώδη επιτομήν, Αθήναι 1985. Γκούτος Γ. Θεοδ. Γανναδιώτικα, Αθήνα 1986. Γκούτος Γ. Χαρ. Μολιστινά, Αθήνα 1983. Ευθυμίου Αναστ. Σελίδες από την ιστορία της Κόνιτσας, Κόνιτσα 1997. Ζώτος Δ. Β. (Μολοσσός). Ηπειρωτικά μελέται, Τόμος Δ' Τεύχος Α' Εν Αθήναις 1878. Θεσπρωτός Κοσμ. - Ψαλίδας Αθ. Γεωγραφία Αλβανίας και Ηπείρου. (Προλεγόμενα και σημειώσεις. Αθαν. Χ. Παπαχαρίσης), Ιωάννινα 1962. Κακάμπουρα - Τίλη Ρ. Ανάμεσα στο αστικό κέντρο και τις τοπικές κοινωνίες. Κόνιτσα 1999. Κοκολάκης Μιχ. Το ύστερο Γιαννιώτικο πασαλίκι, Αθήνα 1993. Λυμπερόπουλος Γιαν. Κόνιτσα. Ιστορία και πολιτισμός, Κόνιτσα 2000. Β' Κόνιτσα. Ιστορία και πολιτισμός, Κόνιτσα 2001. Μπέττης Στ. Ονοματολογία των χωριών του νομού Ιωαννίνων, Γιάννινα 1996. Νικολαΐδης Ν. Ιωαν. Η νεοελληνική παράδοση και το ελεύθερο ελληνικό κράτος, Ιωάννινα 1973. Οικονόμου Ευ. Κ. Τα οικωνύμια του νομού Ιωαννίνων,

Ιωάννινα 1997 και Ιωάννινα 2002. Rouqueville F.C.H.L Ταξίδι στην Ελλάδα. Τα Ηπειρωτικά. (Προλεγόμενα - Μετάφραση Κ. Π Βλάχος), Ιωάννινα 1994. Παγούνης Π. Ευ. Στοιχειώδης γεωγραφία, Εν Κωνσταντινοπόλει 1902. Παπαϊωάννου Χαρ. Προστατευόμενες περιοχές Βόρειας Πίνδου, Ιωάννινα 2001. Ρεμπέλης Χαρ. Κονιτσιώτικα, Αθήνα 1953. Τουφίδης Π. Σωτ. Η Κόνιτσα και τα χωριά της, Κόνιτσα 1978, τρίτη έκδοση, 1994. Χρηστίδης Ι. Χριστ. Πουρνιά Κονίτσης - Ιωαννίνων. Το χωριό μου, Αθήνα 1991. Χρήστου Α. Τιμ. Ασημοχώρι Κόνιτσας, Αθήνα 2001.

Περιοδικές εκδόσεις

Ζιώγας Β. Θωμ. Τα παλαιά ονόματα των χωριών της Κόνιτσας, ΚΟΝΙΤΣΑ, 48, 1993. Ζιώγας Β. Θωμ. Εξήγηση της λέξης Κεράσοβο, ΚΕΡΑΣΟΒΟ, 1991. Ζιώγας Β. Θωμ. Πατριδογνωστικά, ΚΟΝΙΤΣΑ, 45, 1992. Ρεμπέλης Χ. Νικ. Επιδρομές των Σλάβων και τοπωνύμια, ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ 1986, τεύχη 113-114. Σούρλας Ευρ. Κώστας Γραμματικός, ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 1988. Σούρλας Ευρ. Το σύστημα αυτοδιοικήσεως των 46 χωριών της ιστορικής επαρχίας Κονίτσης κατά τα χρόνια της τουρκοκρατίας, ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ, 1979. Σούρλας Ευρ. Η Κόνιτσα επί Τουρκοκρατίας, ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 1929. Στεργιόπουλος Δ. Κ. Συμβολή εις την έρευνα των Ηπειρωτικών τοπωνυμιών, ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 1933. Στεργιόπουλος Δ. Κ. Περί των τοπωνυμιών της νοτιοδυτικής Ηπείρου, ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 1928. Στεργιόπουλος Δ. Κ. Τοπωνυμικόν επαρχίας Κόνιτσας, ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 1934.